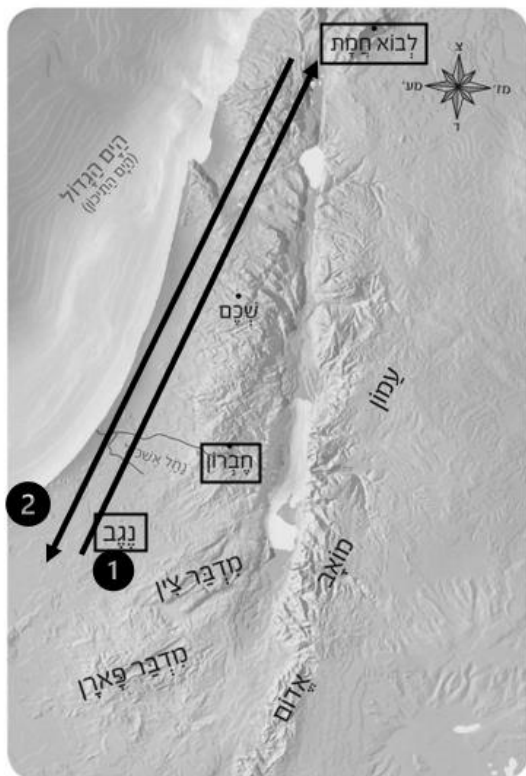

חטא האמונה

חנה מנדל

חטא המרגלים הוא חטא יסודי בתורה המוזכר במקומות רבים ותוצאותיו היו משמעותיות מאוד לעתיד של בני ישראל - "ומזה היתה הגזרה לקבוע להם בכיה לדורות בלילה הזה כי פקד עונם על זרעם" (רמב"ן). אולם, חטא זה מפתיע מאד, וראוי לנסות להבין את הקושי שממנו נבע חטא קריטי זה. בהקשר זה, ברצוני לשאול - איך ייתכן שחטאו המרגלים, אנשים שנבחרו למשימה ע"י משה, ומתוארים כנשיאים וכ"אנשים"¹? בהמשך לשאלה זו, ברצוני להתייחס לעונשם של בני ישראל, הרי אם מנהיגיהם חטאו, מדוע הם נענשו בעונש כ"כ קשה? במאמר זה אציג בפניכם שלוש תיאוריות שמתייחסות לשאלה על נפילתם של המרגלים, ואתייחס באופן כללי לחטאים של העם בעקבותיהם.

אפשרות אחת: הרעה לאחר הטובה

משה ניסה לנהל סיטואציה מורכבת. הוא הצטווה על ידי ה' לשלוח מרגלים, הוא מקשיב ל-ה', שולח, ונותן להם הוראות. עד נקודה זו אין תקלות, אך הדרך בה הלכו המרגלים בארץ - המסלול שלהם, גרמה להם לראות את הרעה כדבר האחרון לפני שיצאו מהארץ. כתוב בסוף המסע של המרגלים, "וילכו ויבואו אל משה ואל אהרון" - ורש"י אומר "מהו וילכו? להקיש הליכתן לביאתן". כלומר - הם חזרו בדרך שהם הגיעו, והם ראו את הענקים ראשונים כלומר שזה גם היה הדבר האחרון שראו - "ויעלו בנגב ויבא עד חברון ושם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק... " לכן הם הקטינו את הטוב לעומת הרע כי זה היה הרושם האחרון שלהם, הם ראו אחרונים את הענקים המפחידים לפני יציאתם מהארץ בדרך חזרה לעם ישראל. הקטנת הטוב לעומת הרע גרמה להם לחטוא בחוסר ביטחון בה' כי לא האמינו בה' שעם ישראל יצליחו לנצח את הענקים - "ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם".

אפשרות נוספת: שרשרת החטאים

חטאים של המרגלים התרחש לא מפניהם בלבד, אלא בשרשרת שהתחילה במשה. לכאורה, מפתיע להאשים את משה בחטא המרגלים, הרי אנחנו יודעות כמה רצה להגיע לארץ ישראל, כמה הייתה חיבתו גדולה לארץ הזאת. אולם, טוען האברבנאל, שאכן, חטא משה: משה חוטא בגלל הדרך בה מציג את דבריו למרגלים. האברבנאל אומר -

¹ המילה "אנשים" בתנ"ך מייצגת אנשים חשובים, בעלי מעמד. כפי שמסביר רש"י: "כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות". (במדבר י"ג, ג)

"והנראה אלי באמת הוא אדונינו משה חטא בשתי השאלות הראשונות האלה אשר שאל על העם ועל הערים לפי שישראל לא שאלו אותם וגם הש"י לא צוה עליהם אבל הוא מעצמו שאל אותם. ואין ספק שהיתה כוונתו טובה, אבל נמשך ממנו מה שנמשך כשגגה היוצאת מלפני השליט. ומפני ששגגת למוד עולה זדו, נענש על זה אדון הנביאים, כמו שיתבאר בסדר זאת חקת התורה בג"ה."

לדברי האברבנאל, משה חוטא כי הוא שואל "השמנה היא אם רזה", "הטובה היא אם רעה". הוא נותן את האפשרות להגיד שהיא רעה, ואפשרות זו היתה יכולה להצטייר בעיני אחרים כאילו אפילו המנהיג שלנו לא בטוח אם הארץ טובה, וככל הנראה לא מאמין באמונה שלמה בה' שהיא טובה, כי אם כן היה מאמין, היה נותן את השליחות למרגלים בניסוח אחר של דבריו. למשל, משה היה יכול להגיד 'לכו תראו כמה הארץ טובה..! ואז ברור שהיא טובה ואין את האפשרות להגיד שהיא רעה. האברבנאל גם אומר שחטא זה היה כל כך גדול שעל זה משה נענש ולא נכנס לארץ, וחטא מי מריבה היא רק סיפור כיסוי ולא החטא הגדול שכולם מדברים עליו שבגללו אינו נכנס לארץ.

משה פותח למרגלים פתח קטן להגיד דברים רעים על הארץ והם לא היו צריכים להשתמש בו בכלל, אך הם נכנסים בפתח בכל הכוח, משמיצים את הארץ ומוציאים דיבה עליה. הם גורמים לכל בני ישראל להאמין להם ובכך גורמים לעם שלם לחטוא איתם. הרמב"ן רואה את הדרך שבה המרגלים מדווחים לעם כמעשה מניפולטיבי של ממש - "רשעם במלת אפס שהיא מורה על דבר אפס ונמנע מן האדם שאי אפשר בשום ענין כלשון האפס לנצח חסדו". הפעילות המניפולטיבית שלהם מביאה לכעסו של הקב"ה עליהם באופן מכוון, כפי שכתוב - "וימותו האנשים מוצאי דיבת הארץ רעה במגפה לפני ה'", כלומר, לעומת שאר העם הם מתו לבד.

מה שאנחנו מבינים מפה זה ששני גופים היו מעורבים בחטא הזה, חטאו גם משה, וגם המרגלים. החטא הראשון היה של משה והחטא שלו גרם לגוף השני- המרגלים, לחטוא. אפשר לראות שחטא המרגלים מתחיל מחטא קטן של מנהיג שלא ירד לעומק דבריו, מתוך כך החטא הצליח להחטיא עשרה בני אדם, שהם בסופו של דבר גורמים לעם שלם לחטוא, בבחינת 'עברה גוררת עברה'.

אפשרות שלישית: המינון הוא הסוד

רעיון נוסף שניתן להציע, מבוסס על פירוש רש"י בתחילת פרשת שלח - "למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים? לפי שלקתה על עסקי דיבה שדיברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר". רש"י שואל למה נסמך חטא המרגלים לחטא מרים. מה שעומד מאחורי שאלה זו היא ההנחה שיש סיבה משמעותית לסמיכת ההתרחשויות ולא סתם כך בגלל הסדר הכרונולוגי. בחטא מרים, אהרון ומרים מוציאים דיבה על משה, הם מדברים "אודות האשה הכושית אשר לקח". הם ננזפו וה' אומר לאהרון ומרים שהיה עליהם להבין ש"האיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה". מכך ניתן להסיק שהמרגלים חטאו בגלל שהם היו צריכים ללמוד מחטא מרים שצריך להיות ענווים אבל עשו את זה יותר מדי. זאת אומרת, בגלל שהיו ענווים מדי הם אמרו 'למה שאנחנו נצליח לנצח אותם, מי אנחנו? אנחנו כלום'. הם הגזימו עם הענווה ובכך הגיעו למצב שהם לא האמינו בה' כי הם לא האמינו בעצמם שיוכלו לנצח ושכחו שיש את ה' שיעזור להם.

לסיכום שלוש הגישות, ניתן לראות שכולן מניחות שיצאו המרגלים ברצון טוב ועם יכולת לעשות את משימתם נאמנה, אך הושפעו מגורם חיצוני - מן הדבר האחרון שראו, מהוראותיו של משה רבינו, או מן

המסר שלא נקלט במידה הנכונה. ניתן להבין שגורם חיצוני יכול מאוד להשפיע גם במקרים שהיה ניתן לחשוב שהוא לא יהיה משמעותי.

מחטא המרגלים עצמם לחטאם ועונשם של בני ישראל

עד כה דנו בנפילתם של המרגלים, מנשיאים ואנשים שיצאו לדרך לחוזרים לעם כמוציאי דיבה. ברורה הענישה למרגלים, שחטאו בחוסר ביטחון בה', אך גם בני ישראל נענשו במניעת כניסתם לארץ. אך אם המרגלים הם אלה שחטאו, למה נענשו בני ישראל?

החטא של המרגלים אמנם פותח בור ענקי, אך בני ישראל נשמטים אליו לעומקו וחוטאים גם הם. הם מאמינים למרגלים ובכך חוטאים בחוסר ביטחון בה'. ולטענה שאין זה יכול להיות חטא גדול מספיק לעומת העונש הענקי שקיבלו, הרי הם בסך הכל האמינו באנשים שלהם שמשה שלח, אענה שהחטא שלהם היה שהם לא בטחו בה'. הם היו צריכים להאמין שהכל יהיה בסדר- כי הרי ה' לא היה מוציא אותם ממצרים וחוצה להם את הים ומגלה כוחו באינספור דרכים ומקומות ולקח אותם לכניסה לארץ ישראל ללא תועלת. לא היה להם תירוץ לקבל את ההערכה של המרגלים בקשר לעתיד כשהם מיליונים שראו בעיניהם את הניסים. ולא זו אף זו שהם הוסיפו חטא על פשע כשתכננו (!) לחזור למצרים- "נתנה ראש ונשובה מצרים" ולא בטחו בה' שידאג להם.

עם ישראל לא האמין בה' שיוכל לעזור להם לכבוש את הארץ וזה פגע בכבודו של ה', וזה הדבר הכי חמור שיש. אחרי כל הניסים שה' עשה להם במדבר הם עדיין לא מאמינים בו וזה כבר מוגזם. ה' נתן להם הרבה הזדמנויות לתקן את הטעויות שעשו, והם לא תיקנו, ובכך הם עברו כל גבול. בעקבות זאת מגיע להם עונש כל כך גדול, עונש שהוא אחד הגדולים ביותר בכל התורה.

ברוח תובנה זו, מובן יותר הפסוק בספר תהילים - "ארבעים שנה אקוט בדור ואומר עם תועי לב והם לא ידעו דרכי אשר נשבעתי באפי אם [שלא] יבואו אל מנוחת" (תהילים). הפסוק לא אומר שחטא המרגלים היה הסיבה לשהייתם במדבר ארבעים שנה אלא זה ש"לא ידעו דרכי", גם אחרי כל הניסים שראו בעיניהם. ברור מאד שחטאם היה בחוסר "ידיעת ה'", בחוסר ביטחון להבין שה' איתם לכל הדרך.